

Hrvoje Lasić

Filozofski fakultet Družbe Isusove, Jordanovac 110, HR–10001 Zagreb
hrvoje.lasic@mail.inet.hr

Filozofsko-teološki aspekti poimanja istine

Sažetak

U ovom radu autor se bavi poimanjem, smislom i značenjem tradicionalne definicije istine »adaequatio rei et intellectus« s teološkog stajališta u odnosu na spoznaju biti istine u suvremenoj filozofiji i znanosti sa stajališta egzistencije i ljudskoga života »adaequatio realis mentis et vitae«. Raspravu o problemu istine između R. Garrigou-Lagrangea i Mauricea Blondela te Heideggerovu studiju o spoznaji »biti istine« kritički analizira s filozofsko-teološkog motrišta. Otkriva različita polazišta u shvaćanju naravne i nadnaravne zbilje, kao i mogućnosti i poteškoće u spoznaji i definiranju istine adekvatnim pojmovima koji bi realno i cjelovito izrazili »bit istine«. Vječno filozofsko temeljno pitanje »Što je istina?«, »Zašto uopće nešto jest, a ne ništa?«, ostaje otvoreno i uvijek se iznova postavlja na ovaj ili onaj način.

Ključne riječi

spoznaja, biće i bit, istina i neistina, bit istine, bitak, Bog, istine razuma, istine činjenica, istine vjere, definicija istine

Uvod

U ovom radu riječ je o poimanju istine, o smislu i značenju tradicionalne definicije istine »*adaequatio rei et intellectus*« s teološkog stajališta u odnosu na spoznaju »biti istine« u suvremenoj filozofiji i znanosti s egzistencijalnog i psihologijskog stajališta »*adaequatio realis mentis et vitae*«. Raspravu o problemu istine R. Garrigou-Lagrangea, dominikanca, poznatog profesora na Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskoga u Rimu i Mauricea Blondela, francuskog filozofa moderne filozofije, te Heideggerovu studiju *O biti istine*, kritički se analizira s filozofsko-teološkog motrišta. Istražuju se različita polazišta u shvaćanju naravne i nadnaravne zbilje, kao i mogućnosti i poteškoće u spoznaji i definiranju istine u adekvatnim pojmovima koji bi realno i cjelovito izrazili samu istinu i njezinu bit. Uvijek iznova postavlja se filozofsko pitanje: »Što je istina?«, »Zašto uopće nešto jest, a ne ništa?« Pitanje ostaje otvoreno i uvijek se iznova postavlja na ovaj ili onaj način, da bi se došlo do konačnog odgovora. Zadaća je filozofije upravo u tome da sazna kakva je istina stvarnosti (zbilje), a ne što su filozofi o njoj mislili. Filozofsko-teološka mišljenja mogu nas približiti spoznaji istine stvarnosti, ali nam ne mogu potpuno otkriti samu bit istine.

Riječ je o filozofsko-teološkim aspektima u definiciji istine, o filozofskim istinama u odnosu na vjerske istine, o razumskoj spoznaji bića i biti, o počelu prirode i pojedinjenju, o razumskoj i o vjerskoj spoznaji Boga, izvoru i počelu svih bića. Važno je dobro razlikovati prvotno nužno Biće (Bitak – Boga s/tvoritelja) koji oduvijek »Jest« po sebi od drugotnih bića, stvorenja koji »jesu«

po prvotnom Biću (Bitku-Bogu) koji ih omogućuje, osvjetljuje, u kojima se otkriva i objavljuje sebe samoga i svoju bit na više načina. Nužno je otkriti razliku između bitka i biti, bića i biti (*de ente et essentia*), da bi se uočila njihova bitna povezanost.

Pitanje istine bitno je povezano sa spoznajom bića, smislom i svrhom njegova postojanja. Prema Tomi Akvinskom, istina je najviša i najjača na području umnog života; jača je i od vina i od kralja i od žene («*Questiones de quolibet*», XII, q. 13, a. 1).

1. Objava Boga čovjeku – Bogojavljenje u ljudskoj naravi – Utjelovljenje Boga

U potrazi za istinom o svemu što postoji, o biću kao biću, o bićima, prvenstveno o čovjeku i svijetu u kojemu živi, u povijesti općenito nailazimo na razna polazišta i odgovore. U povijesnim religijama Bog se objavljuje čovjeku posrednim putem i priopćuje mu se na čovjeku razumljiv način u granicama njegovih spoznajnih mogućnosti, ostajući i dalje skriveni Bog svojom biti. O Božjem objavljivanju ljudima izvještavaju Sveti spisi, na temelju kojih vrsni tumači iznose svoja filozofsko-teološka mišljenja o Bogu i o svemu što »jest« i što se pokazuje u svijetu i u ljudskoj svijesti u raznim oblicima i na mnogo načina. Sljedeći primjeri to zorno pokazuju.

»Ja sam koji jesam [...] ‘Ja jesam’ [...] – Jahve, Bog vaših otaca, Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi« (Izl 3, 14. 15), odgovor je Boga Jahve Mojsiju na pitanje tko je on i kako mu je ime. »Ja sam put, istina i život« (Iv 14, 6), riječi su Isusa Krista, koje prenose Isusovi učenici. Tako sv. Ivan evanđelist u *Prologu* (Uvodu) u evanđelje piše:

»U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga – i Riječ bijaše Bog. Ona u početku bijaše kod Boga. Sve je po njoj postalo, i ništa što postoji nije bez nje postalo. U njoj bijaše Život, i Život bijaše svjetlo ljudima. I Svjetlo svijetli u tami, i tama ga ne obuze. [...] Svjetlo istinito, koje rasvjetljuje svakog čovjeka, dođe na ovaj svijet. Bijaše na svijet, i svijet postade po njemu, a svijet ga ne upozna. K svojim dođe, ali ga njegovi ne primiše. A svima koji ga primiše, dade vlast, da postanu djeca Božja: onima koji vjeruju u njegovo ime: koji nisu rođeni ni od krvi, ni od volje tjelesne ni od volje muževljeve, nego – od Boga.

I Riječ tijelom postala, i nastanila se među nama. I mi smo promatrali slavu njegovu, slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine. [...] Uistinu, svi mi primismo od njegove punine: milost za milost. Jer, Zakon bijaše dan po Mojsiju, a po Isusu Kristu dođe milost i istina. Boga nitko nikada nije vidio: Jedinorođenac – Bog, koji je u krilu Očevu, on ga je objavio.« (Iv 1, 1–18)

U prvoj *Poslanici vjernicima* Ivan nastavlja:

»A ovo je poruka koju smo čuli od njega i koju vam dojavljujemo. Bog je svjetlo i nikakve tame nema u njemu. Ako tvrdimo da smo u zajedništvu s njim, a živimo u tami, lažemo i ne postupamo prema istini.« (1 Iv 1, 5–7)

Petar, apostol, u drugoj *Poslanici* obraća se vjernicima riječima:

»Uistinu nismo vam navijestili moć i dolazak našega Gospodina Isusa Krista držeći se lukavo izmišljene bajke, nego jer smo bili očevidci njegova (božanskoga) veličanstva. On je, naime primio čast i slavu od Boga Oca kad mu je od tako uzvišene slave došao glas: ‘Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao’. I taj glas koji je došao s neba mi smo čuli kad smo bili s njim na svetoj gori. Tim držimo vrlo sigurnim sve proroštvo. Vi dobro činite što upirete u nj pogled kao u svjetiljku koja svijetli u tamnom mjestu dok ne osvane dan i dok se ne pomoli Danica u vašim srcima.« (2 Pt 1, 16–19)

»Prije svega ovo znajte: nijedno proročanstvo sadržano u Pismu nije stvar samovoljnog tumačenja, jer nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskog htjenja, nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga.« (2 Pt 1, 21)

Isus je svjetlo svijeta:

»Isus im ponovno progovori: 'Ja sam svjetlo svijeta. Tko mene slijedi, sigurno neće ići po tami, nego će imat svjetlo koje vodi u život.'« (Iv 8, 12)

Isusova svjedočanstva su istinita:

»'Da, ako ne budete vjerovali da Ja Jesam, umrijet ćete u svojim grijesima.' 'Tko si onda ti?', upitaše ga. Isus im odgovori: 'Prije sveg, ono što vam i govorim. [...] Ali koji me posla, istinit je, i ja što sam naučio od njega, to govorim svijetu'. Oni ne shvatiše da im govori o Ocu. Tada Isus reče: 'Kad podignete Sina Čovječjega, tada ćete saznati da Ja Jesam i da ništa od sebe ne činim, već da govorim ono što me Otac nauči. Onaj koji me posla, sa mnom je. On me ne ostavlja sama, jer ja uvijek činim što je njemu ugodno.'« (Iv 8, 24–29)

Prema tome, oni koji ne stoje čvrsto u istini, govore laž; Isusu ne vjeruju jer im objavljuje istinu (Iv 8, 44. 45). Prije povratka k Ocu, Isus predaje Očevu riječ učenicima:

»Ja sam im predao riječ tvoju, i svijet ih zamrzi, jer više ne pripadaju svijetu, kao što ni ja ne pripadam svijetu. Ne molim te da ih digneš sa svijeta, već da ih očuvaš od Zloga. [...] Posveti ih istinom; tvoja je riječ istina [...] Ja sebe samog posvećujem za njih da i oni budu posvećeni istinom.« (Iv 17, 14–19)

Na Pilatovo pitanje upućeno Isusu: »Jesi li ti kralj židovski?«, Isus odgovori:

»'Moje kraljevstvo ne pripada ovom svijetu (...)' 'Dakle, ti si kralj?' reče mu Pilat. 'Dobro veliš – odgovori mu Isus – ja sam kralj. Ja sam se zato rodio i zato došao na svijet da svjedočim za istinu. Svatko tko je prijatelj istine sluša moj glas'. 'Što je istina' upita ga Pilat?« (Iv 18, 33. 36. 37–38)

To su vjerske istine koje Bog priopćuje pojedincima nadahnutim Duhom Svetim, koji ih potom prenose usmenom predajom i objavljuju u Svetom pismu. Uzmemo li u ovom obliku otkrivanje, objavljivanje i priopćivanje Boga čovjeku, onda je jasno da je čovjek najsavršeniji medij koji postoji u ovom svijetu, jer je sposoban čuti i prenijeti poruke najsavršenijeg umnoga Bića, njegovu Riječ, mudrost, čast i slavu. U svijetu je vrlo malo takvih medijskih osoba, posrednika između Boga i ljudi. Prvi i posljednji od njih bijaše i danas jest i ostaje zauvijek za one koji u Nj vjeruju Isus Krist, Sin Božji i Sin Čovječji. Istinu i istinitost njegova objavljivanja u ljudskoj naravi, posredništvom čovjeka, teolozi pokušavaju razumskim putom shvatiti i obrazložiti. Međutim, kako se radi o stvarnosti koja nadilazi ljudsku sposobnost shvaćanja, čovjeku ostaje jedino vjerovati u postojanje takve stvarnosti i njezina tvorca, čiju istinitost i vjerodostojnost jamči sam Bog objavitelj. Otud i opravdana sumnja ne u vjerodostojnost i istinitost Božje riječi, nego u čovjeka, u njegovo vjerno i istinito priopćivanje Božje riječi, Božje poruke upućene ljudima po čovjeku. Istinita je samo Božja riječ jer je Riječ savršenoga bića: Boga, a ne čovjeka: ograničenoga bića. Stoga su ljudski mediji često u opasnosti biti nepouzdan, neistiniti, nepotpuni kad se radi o priopćivanju »nadnaravne stvarnosti«, pogotovo kad namjerno prikrivaju vjerske istine, a često i istine razuma i istine činjenica, čije posljedice u raznim područjima ljudske djelatnosti mogu biti, i nažalost jesu, pogibeljne i za pojedinca i za društvo. Uostalom, o tome svjedoči povijest ljudskog roda. Pouzdanost u istinu i istinitost postojanja nekih činjenica, događanja o kojima govori čovjek, najsavršeniji medij priopćivanja, ovisi o čovjeku samom koji je slobodan i u mogućnosti čvrsto stajati u Istini, u kojoj nema tame, ili u neistini, u tami, neistinitosti i lažnosti.

2. Čovjek u potrazi za istinom o biću i biti

U povijesti filozofije zapisane su neke ideje i mudre misli o biću i biti, o bitku i biću, o istini, o biti istine, istinitosti i lažnosti, koje su filozofi izrekli ili im se

prpisuju tijekom povijesti. One zapravo pokazuju da je ljudsko biće razumno i slobodno, sposobno opažati i spoznavati zbilju, razlikovati biće od nebića, istinu od neistine, istinitost od lažnosti. To je razvidno iz sljedećih primjera: »Sve stalna mijena jest« (Heraklit); »Čovjek je mjera svih stvari« (Protagora); »Ako poslušаш moj savjet, nećeš misliti kao Sokrat, već istinito« (Sokrat); »Sve postaje, ništa nije« (Platon); »Što je bitak« (Aristotel); »Drag mi je Platon, ali mi je draža istina« (Aristotel); »Istina je samo jedna: tko je poznaje nesavršeno, vidi ih više, tko je poznaje savršeno, vidi jedinstvo« (Bossuet); »Bio sam zaprepашten velikom količinom netočnosti koje sam prihvatio kao istinu tijekom djetinjstva« (René Descartes); »Mislim, dakle jesam« (R. Descartes); »Dvije su vrste istina: 'Istine razuma i činjenice'« (Gottfried Wilhelm Leibniz); »Zašto nešto jest, a nije radije ništa« (G. W. Leibniz); »Jedno je pokazati čovjeku da griješi, a drugo dati mu istinu« (John Locke); »Za istinom viču svi, ali malo ih se nje drže« (George Berkeley); »Ljepota u stvarima postoji u umu onoga koji o njima razmišlja« (David Hume); »Sretan je onaj tko svlada svoj ego. Tko postigne mir. Tko pronade istinu« (Gautama Buddha); »Samo čovjek od svih bića, kad ga pozove glas Bitka, iskušava čudo nad čudima: a to je da ono što jest – jest« (Martin Heidegger); »Kako možemo biti sigurni da se lažno ne predstavljamo« (Jacques Lacan); »Sve što možemo jest tražiti pogreške u svojim najboljim teorijama« (Karl Popper); »Čovjek je dobar na samo jedan način, a loš na mnoge načine« (Aristotel); »Osoba je individualna supstancija razumne prirode« (Boetije); »Duša se poznaje po djelima« (Toma Akvinski); »Malo filozofije vuče ljudski um prema ateizmu, ali dubina u filozofiji odvodi ljudske misli u religiju« (Francis Bacon); »Sve je Jedno, a Jedno je božansko« (Benedict Spinoza); »Sve je Jedno« (Parmenid); »Bog je uzrok svim stvarima koje se nalaze u njemu« (B. Spinoza); »Ljudi se varaju ako misle da su slobodni« (B. Spinoza); »Čovjek se rađa slobodan, a svuda je u lancima« (Jean-Jacques Rousseau); »Potpuno je nužno vjerovati u Božje postojanje, no nije nužno to moći i dokazati« (Immanuel Kant); »Sigurno je da će oni koji su rođeni umrijeti, kao i da će oni koji su umrli ponovno se roditi« (Bhagavad Gita); »Ono što je konačno nema pravi bitak« (Georg Wilhelm Friedrich Hegel); »Ono što je stvarno jestumno, ono što je umno jest stvarno« (G. W. F. Hegel); »Ne postoje činjenice, samo interpretacije« (Friedrich Nietzsche); »O onomu o čemu ne možemo govoriti, moramo šutjeti« (Ludwig Wittgenstein); »Najveći paradoks sveg mišljenja pokušaj je otkrivanja nečega o čemu se ne može misliti« (Søren Kierkegaard); »Ja postojim, a sve što nije ja tek je puki fenomen koji nestaje u fenomenalnim povezanostima« (Edmund Husserl); »Pakao, to su drugi« (Jean-Paul Sartre); »Život nije ono što mislim, nego ono što proživljavam« (Maurice Merleau-Ponty).¹

Postavlja se opravdano i utemeljeno pitanje govori li čovjek istinu i na temelju čega možemo biti sigurni u istinitost njegovih riječi, izričaja, predodžbi, sudova? Gdje se može kriti pogreška? U umu? Za sv. Tomu to je jasno ne samo na temelju Svetog pisma nego na temelju zdravog razuma, koji je sposoban razlikovati istinu od neistine, istinitost od lažnosti, svjetlo od tame. Je li nije-kanje istine zapravo prikrivanje istine, potvrđivanje istine samo na negativan način? Prema Heideggeru, svaka se pogrešnost i iskrivljenje, laž i prijevara, obmana i privid, ukratko – sve vrste neistine pripisuju se čovjeku.² Prema Filipu Grgiću, riječi iz Aristotelove *Metafizike* mogu se shvatiti kao svojevrsan zaključak cjelokupne Aristotelove rasprave o istinitosti i lažnosti:

»'Biti' kao 'biti istinito' i 'ne biti' kao 'biti lažno' jest: (1) (a) ako se spaja, onda je istinito, (b) ako se ne spaja, onda je lažno; (2) (a) ako jest, onda jest tako, kako jest, (b) ako nije tako kako jest, onda nije. 'Biti istinit', znači misliti te stvari. Tu ne postoji lažnost ili pogreška, nego

nezanje. Ali ne neznanje kao sljepoća. Jer sljepoća je ono stanje u kojemu netko uopće nema sposobnost mišljenja.«³

Činjenica: »Biti i ne biti« proizlazi iz dijalektičkog konteksta.

»Ona naime proizlazi iz toga što se 'Jest' kao odgovor na pitanje o predmetu rasprave, može shvatiti (odnosno može značiti) 'Istina/Istinito je' (a u krajnjoj liniji i 'Uistinu je tako' itd.). Obrnuto vrijedi i za 'Nije'. To bismo mogli nazvati kontekstualnim odnosno dijalektičkim dodatkom Aristotelovoj verziji teorije korespondencije, gdje istinitost suda ne ovisi samo o njegovu 'točnome' odslikavanju ili odgovaranju činjenicama, nego i o svojevrsnim 'kontekstualnim uvjetima' izgovaranja suda odnosno o njegovu položaju u odnosu na druge moguće sudove o istome predmetu (naravno, time nipošto ne tvrdim da bi se Aristotela dalo svrstati na zastupnika teorije istine kao koherencije iako bi se i ovo što je rečeno moglo na neki način protumačiti kao svojevrsno razlikovanje definicijskog i kriteriološkog puta u određivanju istine, za koji se zalaže npr. N. Rescher). Sukladno tome, prije bi se za ovako određene pojmove istinitosti i lažnosti moglo kazati kako su relativni jedan u odnosu na drugoga nego što bi se to moglo kazati za odnos istinitog i suda i činjenice.«⁴

Poimanje istine bitno je povezano s poimanjem bića i biti (»De ente et essentia«), bića i bitka, s pitanjem empirijske i metempirijske stvarnosti, kako to Toma Akvinski jasno obrazlaže u svom filozofskom djelcu »De ente et essentia«. Riječ *istina* (*verum*) u Tome Akvinskoga izražava podudarnost bića s umom. Dakle, temeljni odnos bića prema umu sastoji se od toga da se biće uskladi s umom. To usklađivanje zove se podudarnost između stvari i uma, što izražava glavni sadržaj pojma istine: to znači da bivstvovanje prethodi pojmu istine, dok je spoznaja neki učinak istine. Ovdje je vrlo važno naglasiti da se podudarnost bića s umom temelji na sličnosti a ne na identičnosti, ako se ne želi upasti u zablude grčkih materijalista i idealista. Radi se o sličnosti po formi dvaju različitih bića (subjekt–objekt): *similitudo est convenientia vel communicatio in forma* (*Su. Theo.*, I, q. 4, a. 3). Dakle, istina označuje odnos između dvaju bića koji se temelji na izjednačenju (podudarnosti) uma s predmetom posredstvom zajedničke forme predmeta, koja je jedna te ista u subjektu (umu) i u predmetu. Očito je da definicija istine kod Tome i kod Aristotela počiva na temelju sličnosti u podudarnosti uma s predmetom.⁵

Toma spominje tri definicije istine i onoga što je istinito. U prvoj se uzima u obzir ono što prethodi pojmu istine i na čemu istina počiva, to jest samo biće kao takvo: »Istina je ono što jest« (Augustin, »Soliloques«, pogl. V), ili »Istina bilo koje stvari jest osobina njezina bitka koji je trajno obilježava« (Avicena, XI. knj. *Met.*, pogl. II), ili prema nekom piscu: »Istina je svojstvenost (*indivisio*) bitka i onoga što postoji«. U drugoj definiciji iznosi se ono što predstavlja glavni sadržaj istine. Tako Isaac kaže: »Istina je podudaranje između stvari i uma«, a Anselmo: »Istina je ispravnost koju samo duh može uvidjeti« (pogl. XII.). *Ispravnost* valja shvatiti kao stanovito podudaranje o kojemu govori Filozof (Aristotel) u IV. knjizi *Metafizike*, kad kaže da u definiciji istine potvrđujemo postojanje onoga što jest, poričemo ono što nije. U trećoj definiciji istine ističe se učinak koji iz nje proizlazi. Tako istinu definira

1
Magee, B., *Povijest filozofije*, Mk, Neografia, Republika Slovačka, 2010.

2
Kordić, I., *O biti istine*, Hrvatsko sveučilišna naklada, Zagreb 1996., str. 282.

3
Grgić, F., *O istinitosti i lažnosti*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1993., str. 79.

4
Isto, str. 80.

5
Bošković, H., *Problem spoznaje*, Duhovni život, Zagreb 1931., str. 204–221.

Hilarije: »Istina je objava i proglas bitka«, a Augustin veli u knjizi »De vera religione« (»O pravoj religiji«, pogl. XXXVI): »Istina je ukazivanje na bitak« ili »Istina je prosuđivanje ovog svijeta«. Na temelju toga može se zaključiti da se Tomin pojam istine ne može svesti isključivo na »podudaranje između stvari i uma«, nego da je nužno uzeti u obzir njezinu utemeljenost u bitku, kao i njezin učinak u mišljenju i djelovanju.⁶ Akvinac je poznat kao sabiratelj filozofsko-teološke misli svoga doba. Prema njegovom mišljenju istina je razasuta posvuda, treba je tražiti i prihvatiti bez obzira otkuda dolazi i tko je govori. Toma je bio svjestan da postoji razlika u tumačenju mišljenja o stvarima, o postanku svijeta i njegovoj vječnosti. To ga nije brinulo jer ga je prvenstveno zanimalo kakva je istina stvari, a ne da se zna što su ljudi mislili. To je zapravo zadaća studija filozofije: »Studium philosophiae non est ad hoc quod sciatur quid homines senserint, sed qualiter se habeat veritas rerum« – »Filozofija se ne proučava zbog toga da bi se znalo što ljudi misle, nego kakva je istina u zbilji«.⁷

3. Blondelovo poimanje istine (»*adaequatio realis mentis et vitae*«)

Imajući u vidu nadnaravnu dimenziju ljudskog bića, M. Blondel analizira i kritički pristupa tradicionalnoj definiciji istine: »*adaequatio rei et intellectus*«, otkriva njezinu manjkavost i predlaže novu definiciju istine: »*adaequatio realis mentis et vitae*«. Prema Blondelovu mišljenju, ideja nadnaravnog sastavni je dio filozofije, ali s tim da stvarnost nadnaravnoga može biti potvrđena samo slobodnom sviješću.⁸

Problem spoznaje i određenja (sudbine) ljudskog bića zaokupljao je Blondela čitav život. Od početka svog intelektualnog uspona ulaže svu energiju u tumačenje problema istine, biti istine, istinitog i konkretnog djelovanja, ponašanja ljudskog bića u odnosu na apsolutno Biće. Budući da je predložio novu formulaciju istine: »*adaequatio realis mentis et vitae*« umjesto klasične »*adaequatio rei et intellectus*«, smatrajući je spekulativnom, apstraktnom i varavom, nameće se pitanje opravdanosti takvog prijedloga. Je li doista potrebno ponovno tumačiti tradicionalnu definiciju istine uz ispriku da bi bila potpunije izrečena, životnija i razumljivija u svim vidovima i odnosima? Radi li se samo o ponovnom formuliranju stare definicije istine bića kako bi bili izraženi još neki njezini bitni elementi, ili je pak sama istina, definirana tradicionalnim pojmovima, izričajima, došla u pitanje? U svemu tome potrebno je razmotriti motive i nastojanja koji su Blondela naveli da umjesto tradicionalne definicije istine predloži novu.

Na ta pitanja pokušao je odgovoriti R. Garrigou-Lagrange, dominikanac, profesor na Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskoga u Rimu, koji se gotovo četiri desetljeća sporio s M. Blondelom o njegovoj »filozofiji djelovanja« i o njegovu polazištu filozofskog istraživanja, posebno o njegovom poimanju istine. Prema mišljenju R. Garrigou-Lagrangea, Blondel je svojom filozofijom doveo u pitanje svu spoznaju, stalnu vrijednost prvih principa kao bitnih elemenata uma, podrijetlo, smisao i domet intelektualnog izbora te se tako udaljio od tradicionalne filozofije o biću i približio modernoj filozofiji, čije su mnoge propozicije, naročito one koje se odnose na istinu, bile službeno osuđene 1907. u dekretu »*Lamentabili*« (Denz. 2058).⁹

Novom definicijom istine Blondel je prije svega želio svratiti pozornost na opasnost od definiranja naravne i nadnaravne stvarnosti u apstraktnim pojmo-

vima, kao i na nužnost da se shvate u svoj njihovoj biti. Smatrao je uzaludnim pokušavati potpuno definirati bilo koje biće i misliti da je moguće iscrpiti svu njegovu stvarnost bivstvovanja u odnosu na druga bića, a pogotovo u odnosu na apsolutno Biće. U poimanju bića i istine bića držao je nužnim razmotriti mnoštvo vidika, svu problematiku istine: istinu bića i bića, ljudsku istinu, istinu apsolutnoga, univerzalnog i transcendentnog Bića – Boga, nadnaravnu i božansku istinu, religijsku i moralnu istinu. Istina za koju je Blondel radio, želeći je dosegnuti živeći je i koju je želio naučavati u njezinoj punini, uistinu je nadnaravna, sama Istina koja nas osvjetljuje, obasjava i obuzima i omogućuje nam, unatoč svojoj tajanstvenosti, spoznaju svega što postoji, što »jest«. Tu Istinu Blondel je želio učiniti životnom, pristupačnom i shvatljivom ljudskom biću u svom njezinom sjaju.

Problem istine Blondel je pokušao riješiti raščlambom spekulativnih i praktičnih aspekata u odnosu na nadnaravno određenje (usmjerenje) ljudskog bića. Takvo shvaćanje ljudske istine u odnosu na božansku dopušta govoriti o antropologijskom i teandričkom vidu istine. Zahvaljujući svom duhu, čovjek je otvoren svijetu i svemu onomu što jest, što može nastati i nestati, to jest kadar je pitati za smisao svoga nestajanja, kao i za razlog svega nastajanja, sposoban je spoznati ovaj fizički svijet i vinuti se prema metafizičkom svijetu. Prema Blondelu, ljudski je razum višeg podrijetla, transcendentan i božanski, sposoban je spoznati naravne i duhovne stvarnosti u granicama svojih mogućnosti.

U postupku spoznaje bića i istinitosti bića, Blondel se oslanja na tradicionalno polazište u filozofiji i u teologiji. Aristotelov pojam istine nužno je vezan uz bitak bića. Istinito je ono što jest, ono što postoji, ono što bivstvuje. Budući da je bivstvovanje mnogovrsno, a istina je samo jedna, tako je i bitak jedan i zajednički svim bivstvima. Aristotel polazi od najpostojanijeg načela svake spoznaje, načela protuslovlja: »Nemoguće je da isto istomu i prema istomu istodobno i pripada i ne pripada.«¹⁰ To najpostojanije načelo ne dopušta da protuslovlje bude istodobno istinito o istoj stvari; nije moguće istodobno potvrđivati i nijekati štogod istinito; između protuslovlja ne može biti nešto srednje, nego je nužno potvrđivati ili nijekati jedno, pa od bilo čega, što je odmah jasno, odredi li se što je istinito i što lažno.

6

Vereš, T., *Izabrano djelo*, Globus, Zagreb 1981., str. 61–63; usp. Lasić, H., *Čovjek u svjetlu transcendencije. Nadnaravno određenje ljudskog bića*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 1995., str. 94. – Vereš je preveo prvi članak prvog pitanja »De veritate«; Vladimir Premec preveo je 12 članaka prvog pitanja, Toma Akvinski, »Dvije filozofske rasprave«, V. Masleša, Sarajevo 1976.; djelo Thomas d'Aquin, *Première question disputée La Vérité (De Veritate)*, Vrin, Paris 2002., kritičko je bilingvalno izdanje Tomina djela *De Veritate*, na latinskom i francuskom, popraćeno uvodom i bilješkama dvojice priređivača i prevoditelja, Christiana Brouwera i Marca Peetersa. Prevedeno je prvo pitanje *De Veritate* koje ima 12 članaka; inače Tomino djelo *De Veritate* ima 29 pitanja o istini. Edith Stein prevala je na njemački svih 29 pitanja: *Des Hl. Thomas Aquino Untersuchungen über die Wahrheit (Questiones disputatae de veritate)*, Band I (Questio 1–13), Herder, Frei-

burg 1952., Band II (Questio 14–29), Herder, Freiburg 1955.

7

Lib. I, lec. 22, n. 8; »In De caelo et mundo«, I, lec. 22, br. 228 (izd. Marietti, Taurini-Romae, 1952.), usp. Augustin Pavlović, »Komentari Tome Akvinskoga na Aristotelova djela«, u: *Aristotel i aristotelizam* (zbornik prir. Damir Barbarić), Matica hrvatska, Zagreb 2003., str. 129–150.

8

Lasić, H., *Čovjek u svjetlu transcendencije*, str. 67.

9

Isto, str. 68.

10

Aristotel, *Metafizika*, Globus, Zagreb 1998., str. 81 (1005b).

»Jer reći da biće nije ili da nebiće jest, lažno je; a reći da biće jest, a nebiće nije, istinito je; tako te onaj tko govori kako štogod biva ili ne biva, ili će reći ono što je istinito, ili pak ono što je lažno. Ali niti se kaže kako biće ne biva, niti pak kako nebiće biva.«¹¹

Blondel je itekako bio svjestan svih tih polazišta u spoznaji istine bića. Prema njegovu mišljenju, istina se postupno otkriva i različitim putovima ostvaruje. Zbog nesavršenog načina spoznaje, istina bitka bića otkriva se pod mnoštvom relativnih vidika i uvijek je na putu prema istini Bića. Istina bića ne treba biti definirana samo prema naravnom zakonu razvoja bića i prema logičkom zakonu predstavljanja stvari, nego također i osobito prema nadnaravnom određenju (usmjerenju) bića. Mišljenja je da pojmovi u kojima je bila definirana tradicionalna definicija istine ne izražavaju samu bit istine, pogotovo kad se radi o ljudskom biću.

Pravo govoreći, Blondel nije tražio definirati odnos između shvatljivog bića, njegovih postojanih zakona i uma, nego istinu ljudskog bića u odnosu na njegovo nadnaravno određenje (usmjerenje); on nije tražio da izjednači realno (stvar, predmet) s umnim, nego je kušao staviti u odnos *mens* (ljudski duh) s *vitae* (ljudskim životom). On nije išao za tim da definira *res* (stvar) u odnosu na *intellectus* (um), nego ljudski život u odnosu na božanski Duh. Drugačije rečeno, pokušao je definirati čovjeka u odnosu na njegov nadnaravni poziv, određenje, nadnaravni život na koji je neizbježno pozvan od imanentno-transcendentnog Bića – Boga.

Da bi došao do istine Bića, Blondel promatra biće pod raznim vidovima. Međutim, polazište njegova filozofijskog istraživanja nije više prvo spoznatljivo biće, nego biće koje je jedino spoznatljivo spoznajom shvatljivog u svjetlu apsolutnog Bića. To je problem spoznaje spoznatljivog bića u odnosu na spoznaju apsolutnog Bića, što znači da je riječ, u nekom smislu, o duhovnim bićima u Duhovnom biću. Tako Blondel jasno potvrđuje i priznaje Biće o kojemu ovise sva druga shvatljiva i razumna bića. To je apsolutno i savršeno Biće, koje omogućuje svim drugim bićima spoznavati se, i to tako da njega, spoznavajući se međusobno, spoznavaju. Na pitanje odakle dolazi ta spoznaja bića, Blondel odgovara da ne postoji ni jedan predmet čiju je stvarnost moguće pojmiti i potvrditi, a da se ne obuhvati mišlju cjelovit niz, a da se ne podredi, ustvari, zahtjevima izbora koji nam se nameće – ukratko, da se ne prođe točka gdje sja istina Bića, koja osvjetljava svaki razum i o kojoj se treba izjasniti svaka volja (»L'Action«, 435).¹² To znači da je sloboda bitno povezana s ljudskom spoznajom i da bitno utječe na određenje (sudbinu) čovjeka, to jest da o njoj ovisi bit istine o biću i bićima, posebice o ljudskom biću i njegovom nadnaravnom usmjerenju.

3.1. »Realna« (par prospection) i »misaona« (par reflexion) spoznaja

Blondel polazi od spoznaje konkretnog i realnog bića da bi došao do spoznaje apsolutnog Bića. Pritom razlikuje dvije vrste spoznaje: realnu ili praktičnu i pojmovnu ili misaonu spoznaju. Pod realnom (stvarnom) spoznajom podrazumijeva ontološku spoznaju bića. Ona se odnosi izravno na konkretno biće, koje je njezin prvi predmet spoznaje, koja se upravo temelji na njegovoj živoj prisutnosti: učinkovito djelovanje, gledanje iznutra, asimilacijsko ujedinjenje sa samom stvarnošću bića, sa samom stvari. Ukratko, ona je utemeljena na konkretnom i realnom biću u svim njegovim vidovima i u svim njegovim oblicima postojanja (»Procès de l'intelligence«, str. 21–37; »L'Être et les êtres«, str. 372).¹³

U teoriji spoznaje Blondel posvećuje najviše pozornosti izravnoj ili prvoj – *par prospectio* – spoznaji, i daje joj navise prostora. Ona prethodi svim drugim spoznajama i temelj je svakoj ljudskoj spoznaji. S obzirom na spoznaju po djelovanju, Blondel kaže da djelovanje sadrži u sebi točnu normu i da mi u djelovanju ne djelujemo nikad sami, nego da u nama postoji uvijek neki poticaj i neka tajna suradnja, ono što Malebranche naziva normalnom milošću Stvoriteljevom. Djelovanje je na neki način supstancija čovjeka; čovjek je ono što čini; mi jesmo, spoznajemo i živimo pod vidom djelovanja (djelujući). Blondel se poziva na Aristotela koji kaže da se u djelovanju nalazi dobro i cilj; da djelovanje pripada u kategoriju supstancije i da izražava ili čak ostvaruje i sačinjava istinu bića, koje istodobno sadrži protivnosti i ujedinjene usklađenosti, premda druge kategorije, zbog svog apstraktnog i relativnog obilježja, isključuju taj posrednički dinamizam; ukratko, djelovanje proizlazi iz transcendentnog pokreta (»L'Action«, II, str. 364).

Realnu ili praktičnu spoznaju Blondel promatra s više različitih vidika: *per affinitatem, per habitum, per compassionem, per passionem, per actionem, per connaturalitatem* (ovaj vid spoznaje zauzima posebno mjesto u cjelokupnoj spoznaji, ona je viša od svih drugih spoznaja i iznad razumske spoznaje), *per contemplationem, per Sagesse, per fidem, per charitatem*. Ovaj posljednji vid spoznaje, *per charitatem*, Blondel smatra nužnim, slijedeći doktrinu sv. Augustina: »non intratur in veritatem, nisi per charitatem«, a to isto potvrđuje Bossuet: »Mahleur à la connaissance qui ne se tourne à aimer«, kao i Pascal: »Istina bez ljubavi nije istina«; spoznaja po ljubavi nalazi se u početku i na kraju spoznaje bića, pravo govoreći, ona dopušta i potiče spoznaju apsolutnog Bića i mogućih bića (Blondel, »Procès«, str. 268; »L'Être«, str. 192, 193; »L'Action«, I, str. 299).¹⁴

Misaonu spoznaju (*par reflexion*) Blondel naziva spekulativnom, pojmovnom ili apstraktnom, jer ona apstrahira od konkretnog, realnog, materijalne oblike u kojima se predstavlja realno. Ta je spoznaja bez sumnje važna, bitna i konstruktivna, kao i realna spoznaja u svim svojim oblicima glede cjelovite spoznaje.¹⁵ Stvarnost u kojoj se krećemo, u kojoj se odvija djelovanje duha, koja smjera spoznati život i ovu stvarnost, složenija je nego što to izriče spekulativna spoznaja. Predodžbe razuma, pojmovi logično definirani, nisu mjerilo onoga što spoznajemo od stvari; naprotiv, oni su prazni, pogrešni i kumirski; oni nemaju u sebi realnu istinu i bit predmeta kojeg predstavljaju,¹⁶ pogotovo kad se radi o spoznaji čovjeka kao složenog bića od duha i tijela. Čovjeka kao duhovno biće Blondel promatra pod dvostrukim vidikom: prema podrijetlu i prema cilju; ponavlja da čovjek, kao od Boga stvoreno duhovno biće, ima mogućnost ostvariti konačni nadnaravni poziv slobodnim prihvaćanjem suradnje s Bogom.¹⁷

Blondel, doista, sve promatra u odnosu na najvišu Istinu, koja osvjetljuje ljudsko biće i svako moguće konkretno biće, i u kojoj se nazire svaka crta

11 Isto, str. 101 (1011b25).

12 Isto.

13 Lasić H., *Čovjek u svjetlu transcendencije*, str. 70.

14 Isto, str. 72.

15 Isto.

16 Isto, str. 73.

17 Isto, str. 74.

smjerenja filozofije; od nje i po njoj proizlazi i postaje razumljivo i ostvarivo filozofijsko ostvarivanje (»Le point de départ«, str. 238–239). To je osnovni razlog zbog kojega Blondel ne prihvaća zatvoreni i neovisni sustav, koji bi bio dovoljan samome sebi i koji bi nastojao riješiti problem spoznaje bića i istine. Zato on često naglašava da istina, oživljujuća i realna, nije sustav kojeg bi se moglo dočepati, nego da se postupno ulazi u spoznaju, ujedinjujući asketsku metodu sa spekulativnim naporom. U tom smislu, polazište filozofskog istraživanja nije prije svega razumljivo konkretno ili moguće biće, nego problem određenja ljudskog bića promatrana u njegovom odnosu na bića, čitav svemir i njihova Tvorca.¹⁸

U svojoj teoriji spoznaje bića, pogotovo ljudskog bića, Blondel promatra čovjeka, svijet, svako biće pod vidom njihove određenosti, konačnog cilja prema kojem su usmjerena svako prema svojoj naravi. To su glavni motivi koji su ga vodili da tradicionalnu definiciju istine nazove spekulativnom, apstraktnom i varavom. Je li Blondel mislio da je istina samo apstrakcija ili prosudbeni čin koji nastaje na principu razumnog čina, to jest na promišljanju opažaja pojave dotičnog predmeta? Blondelovo polazište počiva na činjenici odnosno tvrdnji da čovjek nema samo ovozemaljsko (naravno) određenje nego prvenstveno i konačno nadnaravno određenje. To je upravo ono bitno, taj nadnaravni vid na temelju kojeg Blondel nastoji odrediti istinu ljudskog bića, realnog, konkretnog, pojedinačnog i svakog drugog bića u odnosu na apsolutno Biće.¹⁹

U tradicionalnoj i blondelovskoj definiciji istine, »istina« nema isto značenje. U prvoj definiciji istina je posao suda, razumske prosudbe, a u drugoj, blondelovskoj, istina je smisao filozofskog traženja, istraživanje života, pri čemu je razumski postupak bitno povezan s duhovnim određenjem (usmjerenjem) čovjeka. Tako su pojmovi *intellectus* i *res* u Blondelovom shvaćanju vrlo apstraktni i omogućuju samo formalnu definiciju istine, dok realna istina premašuje ono što izražava tradicionalna istina. Definiirajući istinu u službi života i njegovih zahtjeva, a ne u službi bića i njegovih nepromjenljivih principa, Blondel je želio razbiti pojmovni okvir u kojem je istina bila utvrđena jednom zauvijek, kao da bi se radilo o vječnoj istini Bića, a ne o postupnom napredovanju u ljudskoj spoznaji istine. Nedvojbeno je da je Blondel suzio smisao, značenje i domet pojmova u kojima je tradicionalno bila definirana istina bića; ponudio je nove pojmove koji, prema njegovom mišljenju, vode više računa o »dinamizmu« i razuma (*mens*) i stvarnosti (*vitae*). U svakom slučaju, Blondel je svojom novom definicijom istine istaknuo bitnu povezanost između naravnog i nadnaravnog reda, između bića i bitka, između stvorenja i Stvoritelja, posebno ističući opravdanost »*desiderium naturale*« ljudskog bića za nadnaravnim prvotnim Bićem kojemu duguje ne samo svoje postojanje nego i poziv na gozbu s Njim. Stoga čovjek kao stvorenje osjeća istovremeno prazninu i prisutnost tog »božanskog« u svom biću. Otud njegova uznemirenost, poput Augustina i Pascala, tražeći Boga, našavši ga već u svom srcu, ali ne potpuno u pravome svjetlu.

4. Heideggerovo poimanje biti istine

Premda Martin Heidegger spominje da je 1893., još dok je bio u isusovačkom koledžu, kriomice čitao Blondelovo djelo »l'Action«, jer je Učiteljstvo Crkve osudilo i zabranilo »modernizam« zbog nekih teza koje su sporne u odnosu na nauku Crkve, među kojima se naslućuje i Blondelova »filozofija djelovanja« (»Lamentabili«, Denz. 2058), Heidegger u svojim djelima nigdje ne navodi Blondela i njegovu filozofsku misao.

Heideggerovo poimanje biti istine, kritički pristup teologiji u odnosu na filozofiju, sličan je Blondelovom s tom razlikom što je Blondel nastojao približiti »kršćansku filozofiju« modernoj filozofiji, dok je Heidegger, naprotiv, isključio svaku mogućnost povezivanja kršćanstva s filozofijom, štoviše »kršćansku filozofiju« nazvao je »drvenim željezom«. To dolazi do izražaja u Heideggerovim djelima, posebice njegovoj studiji *O biti istine*:

»Pitanje je o biti istine. Pitanje o biti istine ne brine se o tom je li istina praktičnog životnog iskustva ili neke privredne računice, istina tehničkog razmišljanja ili političke mudrosti ili posebno istina znanstvenog istraživanja ili umjetničkog oblikovanja, ili čak istina misaonog razmatranja, ili religiozne vjere. Pitanje biti sve to zanemaruje i gleda u jedno: što odlikuje svaku 'istinu' uopće kao istinu.«²⁰

U središtu pozornosti Heideggerova propitivanja o biti istine zapravo je istina biti bića, to jest, bića kao takvog u odnosu na filozofsko promišljanje. To je uočljivo na više mjesta u raspravi *O biti istine*:

»Jedno korijensko, stvarnosti okrenuto mišljenje ipak mora najprije i bez okolišanja nastojati baviti se stvarnom istinom, koja nam danas daje mjeru i oslonac protiv zabune mnijenja i računanja.«²¹

»Ljudi žele stvarnu 'istinu'. Dakle ipak istinu!«²²

»Ali istinskom mi nazivamo ne samo stvarnu radost, pravo zlato i svako biće takve vrste, nego istinskim ili lažnim nazivamo također i prije svega naše iskaze o biću, koje samo prema svojoj vrsti može biti pravo ili nepravo, u svojoj stvarnosti tako ili drugačije. Jedan iskaz je istinit kad se ono što on znači i kaže slaže sa stvari o kojoj iskazuje. I ovdje kažemo: slaže se. Ali sada se ne slaže stvar nego rečenica (*Satz*).«²³

»Istinito, bilo da je to istinita stvar ili istinita rečenica, jest ono što se slaže, slažuće. Biti istinit ili istina ovdje znači slaganje, i to na podvostručen način: jednom skladnost jedne stvari s onim što se o njoj unaprijed misli, drugi put slaganje onoga što se u iskazu misli sa stvari.«²⁴

Do biti istine može se doći samo na temelju odnosa između bića i uma. Zapravo, tu je odlučujući sam odnos:

»Ovaj dvostruki karakter slaganja ističe tradicionalna definicija istine: *Veritas est adaequatio rei et intellectus*. To može značiti: istina je izjednačavanje stvari i spoznaje. Ali to može značiti i: istina je i izjednačavanje spoznaje i stvari. Običaje se, doduše, navedenu definiciju većinom donijeti samo u obliku '*Veritas est adaequatio intellectus ad rem*', ali tako shvaćena istina, rečenična istina, moguća je samo na temelju stvarne istine: *adaequatio rei ad intellectum*. Oba bitna pojma istine uvijek znače 'ravnati se prema...' i misle time istinu kao ispravnost (*Richtigkeit*).«²⁵

Heidegger također naglašava da se pojmovi *intellectus* i *res* misle različito, ovisno o kontekstu:

»Da bismo ovo spoznali, moramo uobičajenu formulu za obični pojam istine svesti na njezin najbliži (srednjovjekovni) izvor. *Veritas* kao *adaequatio rei ad intellectum* ne znači već kasniju, tek na temelju subjektivnosti ljudskog bića moguću Kantovu transcendentálnu misao da 'se

18
Isto, str. 77.

19
Isto.

20
Kordić, I., *O biti istine*, str. 273; usp. Heidegger, M., *De l'essence de la vérité*, Vrin, Paris 1948., str. 65.

21
Kordić, I., *O biti istine*, str. 274.

22
Isto.

23
Isto, str. 275.

24
Isto, str. 275–276.

25
Isto, str. 276.

predmeti ravnaju prema našoj spoznaji', nego kršćansku teološku vjeru, da stvari u onom što jesu i ako jesu, samo utoliko ukoliko kao stvorene (*ens creatum*) odgovaraju ideji koja je prije mišljena u *intellectus divinus*, tj. u božanskom duhu, te su one time primjerene (ispravne) ideji i u tom smislu 'istinite'. *Ens creatum* je i *intellectus humanus*. On mora, kao čovjeku od Boga dana moć, odgovarati svojoj ideji. A razum je primjeren ideji tek time što u svojim rečenicama ostvaruje izjednačivanje misli i stvari, koja sa svoje strane mora biti primjerena ideji. Mogućnost istine ljudske spoznaje temelji se, ako je sve biće 'stvorenje', u tom da su stvari i rečenica na isti način primjerene ideji i, stoga, iz jedinstva božanskog stvariteljskog plana, jedna prema drugoj usmjerene. *Veritas* kao *adaequatio rei (creandae) ad intellectum (divinum)* jamči za *veritas* kao *adaequatio intellectus (humani) ad rem (creatam)*. *Veritas* znači u biti svugdje *convenientia*, slaganje bića međusobno kao stvorenoga sa stvoriteljom, slaganje prema određenju stvariteljskog poretka.«

Heidegger to pojašnjava²⁶ u bilješci i nastavlja:

»Ali ovaj poredak možemo također predočiti općenito i neodređeno kao poredak svijeta, oslobođen od misli stvaranja. Na mjesto teološki mišljenog stvariteljskog poretka stupa mogućnost planiranja svih predmeta od strane svjetskog uma, koji sebi samom propisuje zakon i stoga također zahtjeva neposrednu razumljivost njegovog postupka (ono što se smatra 'logičnim').«²⁷

Polazeći od toga da se bit rečenične istine sastoji u ispravnosti iskaza i da je to gotova stvar, Heidegger se pita »je li zaista još potrebno posebno otkrivanje biti istine« te »nije li čista bit istine već dovoljno predočena u opće prihvaćenom pojmu istine, koji nikakvom teorijom nije uzdrman i koji je zaštićen svojom samorazumljivošću?« Naime, nastavlja Heidegger:

»Ako k tomu ono svodenje rečenične istine na stvarnu istinu uzmemo kao ono što se najprije pokazuje, kao teološko objašnjenje, i ako filozofijsku definiciju očuvamo sasvim čistom protiv miješanja teologije i pojam istine ograničimo na rečeničnu istinu, onda se ujedno susrećemo s jednom starom, iako ne s najstarijom predajom mišljenja, prema kojoj je istina slaganje (*homiosis*) iskaza (*logos*) sa stvari (*pragma*). Što na jednom iskazu ovdje još ostaje dvojbeno, ako pretpostavimo da znamo što znači slaganje iskaza sa stvari? Znamo li mi to?«²⁸

U napomeni Heidegger kaže:

»Pitanje o biti istine nastaje iz pitanja o istini biti. Ono pitanje razumije bit prije svega u smislu što-stva (*quiditas*) ili stvarnosti (*realitas*), a istinu kao karakter spoznaje. Pitanje o istini biti razumije bit verbalno i u ovoj riječi misli, ostajući još unutar predstavljanja metafizike, bitak kao vladajuću razliku bitka i bića. Istina znači osvjetljavajuće skrivanje kao temeljnu crtu bitka. Pitanje o biti istine nalazi ovaj odgovor u rečenici: Bit istine je istina biti. Nakon objašnjenja se vidi da rečenica ne obrće samo sastav riječi i ne želi samo probuditi privid paradoksnog. Subjekt rečenice je, ako se ova fatalna gramatička kategorija uopće još smije upotrijebiti, istina biti. Osvjetljavajuće skrivanje, to znači pušta da bivstvuje, jest slaganje između spoznaje i bića. Rečenica nije dijalektična. Ona uopće nije rečenica u smislu iskaza. Odgovor na pitanje biti istine je priča jednog okreta (*Kehre*) unutar povijesti bitka. Jer njemu pripada osvjetljavajuće skrivanje, bitak se u početku pojavljuje u svjetlu skrivajućeg izmicanja. Ime ovog osvjetljavanja jest *aletheia*.«²⁹

Bitak je odlučujući u spoznaji biti bića, odnosno biti istine. Bitak omogućuje svaku spoznaju; ne postoji bića bez bitka. To je razvidno u *Bitak i vrijeme*:

»Odlučno pitanje (*Bitak i vrijeme*, 1927) o smislu, to znači (*Bitak i vrijeme*, str. 151) o području zadatka, to znači o otvorenosti, to znači o istini bitka, a ne samo bića, ostaje namjerno neobrađeno.«³⁰

U studiji o Heideggerovom poimanju biti istine, I. Kordić, prevoditelj istomenog Heideggerovog spisa, zaključuje da je pitanje biti istine za Heideggera pitanje istine biti, što znači istine bitka.

»Bitak je, dakle, i početak i kraj pitanja o biti istine: kad se pitamo o istini pitamo se o bitku.«³¹

Kordić drži da pitanje istine nije našlo svoj odgovor u jednoj novoj definiciji istine.

»Heidegger, naime, ne može i ne želi dati definiciju istine, on je na putu prema njoj.«³²

Smatra da se glavni prigovor Heideggerovu poimanju istine sastoji u nejasnoći i neodređenosti. Ali, ako se Heideggerovo pitanje o istini shvati kao

»... pitanje o utemeljenju, krajnjem uvjetu mogućnosti življenja i teorijskog bavljenja istinom, onda pojam istine mora biti i neodređen i nejasan, jer je u tom slučaju pitanje smisla istine pitanje smisla bitka.«³³

Prema Alphonseu de Waelhensu i Walteru Biemelu, *Bitak i vrijeme (Sein und Zeit)* svelo se već na klasičnu koncepciju istine s dvostrukim tvrđenjem (iskazom) da istina nalazi svoje mjesto u sudu, a svoju bit u slaganju suda sa svojim predmetom (objektom) (*Sein und Zeit*, str. 214).

Bitak i vrijeme te *O biti istine* slažu se da podudarnost suda sa svojim predmetom, podudarnost u kojoj se za klasičare nalazi bit istine, nikada ne bi mogla biti doli relativna izvjesnim aspektima (*Sein und Zeit*, str. 216). Tvrđenje (iskaz) po kojem sudim o formi (obliku) novčane kovanice, nije nikad okrugli predmet, ni metal. Ona, dakle, smjera ne da postane stvar koju izražava, nego da ovu isporuči takvu kakva jest (*Sein und Zeit*, str. 216). Karakterističan odnos istine je odnos slaganja određene vrste, uma i stvari (*so-wie*).³⁴

Heidegger je, prema de Waelhensu, studij o istini zaključio na sljedeći način:

»Egzistencijalna i ontološka interpretacija istine uči: 1. da se istina u izvornom smislu nalazi u objavljenoj otvorenosti (*Erschlossenheit*) tu-bitka, koja omogućuje unutar svjetskom biću da bude otkriveno. 2. Da je tu-bitak izvorno i istodobno u istini i u ne-istini (*Sein und Zeit*, str. 223). Od ove epohe Heidegger zapaža da se 'izvorni fenomen istine dosiže jedino u objavljenoj otvorenosti tu-bitka' (*Sein und Zeit*, str. 221).«³⁵

Zaključak

Imajući u vidu naravnu i nadnaravnu zbilju, njihovu bitnu povezanost i upućenost jedne na drugu, čovjeka kao razumno biće, složeno od duše i tijela, te njegovu ograničenu sposobnost spoznaje naravne i nadnaravne zbilje, jasno je da je čovjekova spoznaja utemeljena na odnošenju uma prema stvari, na slaganju uma s formom predmeta, bilo da se radi o materijalnoj bilo duhovnoj stvarnosti. Stoga je ljudska spoznaja realna i istinita jer se temelji na biću koje jest, tako kako jest, bilo da se radi o materijalnim, tjelesnim ili duhovnim bićima.

26

Usp. bilj. 5, str. 277: »Nikakvo dvostruko slaganje, nego jedno, ali višestruko rasčlanjeno. Jer slaganje sa stvoriteljem stoga (kao stvoreno na izvjestan način božansko) međusobno; 'primjerenost' u jednom bitnijem smislu nego što ga misli gruba, nedomišljena, od Aristotela preuzeta skolastička analogia entis.«

27

Isto, str. 276–277.

28

Isto, str. 277–278.

29

Isto, str. 294.

30

Isto.

31

Kordić, I., *O biti istine*, str. 30.

32

Isto.

33

Isto, str. 31.

34

Heidegger, M., *De l'essence de la vérité*, Louvain–Paris 1948., str. 8–9.

35

Isto, str. 17.

ma. Ona je nepotpuna zbog ograničenosti i podvojenosti bitka i biti u odnosu na savršenu spoznaju savršenog Bića u kojemu su bitak i bit jedno.

U potrazi za smislom i svrhom postojanja svega što jest, što nastaje i što nestaje, što se mijenja, čovjek kao razumno biće pokušava otkriti izvor i razlog svega što jest. Poput Pascala, on zna da postoji, da jest, da svemir postoji, da jest; zna da jednoga dana mora umrijeti, prestati postojati, ne biti više tako kako sada jest. Razlog svoga postojanja ne nalazi u sebi, a želja za postojanjem ne prestaje i može je ispuniti samo vječno postojeće neograničeno Biće – Bog (Augustin, Pascal, Blondel) ili Bitak u Heideggerovom smislu, koji je izvor i počelo svega što jest, od kojeg čovjek potječe i vraća mu se. Stoga je čovjek nemiran u ovome svijetu sve dok ne otpočine kod Gospodina (Augustin), odnosno stalno je u djelovanju na putu k svom cilju (Blondel) ili u potrazi za smislom Bitka koji se otkriva i objavljuje u tu-bitku i čini ga raspoloživim za susret s Bitkom (Heidegger) odnosno s Bogom koji je stvorio čovjeka na svoju sliku.

U definiciji istine bića, odnosno biti istine realnog bića u odnosu na apsolutno Biće, naravne i nadnaravne zbilje, jasno dolaze do izražaja različiti pristupi i u shvaćanju i u spoznaji. Filozofsko-teološki aspekti poimanja i definiranja istine zorno pokazuju da istine razuma i istine činjenica, pogotovo vjerske istine, ne mogu biti potpuno izrečene adekvatnim pojmovima. Od onoga što se pojavljuje, pokazuje, objavljuje kao bit istine (*Deus revelatus*), unatoč tome, ono bitno ostaje skriveno (*Deus absconditus*). Istina je samo jedna i ponuđena svima. Jedino u njezinom objavljivanju može joj se približiti i više je spoznati. Sretan je onaj tko traži i pronade Istinu, jer jedino nas ona može osloboditi od neistine, lažnosti i tame. Tu se podrazumjeva slobodan izbor između istine i neistine, između dobra i zla. Po naravi čovjek je u biti religiozno biće: »*natura sua homo semper religiosus...*« On nije dovoljan sam sebi, zato je upućen prema Onomu kojeg naslućuje svojim umom, svojom pameću, i svim svojim bićem duboko osjeća u srcu, za kojim čezne i žudi kao jelen za izvor vodom. To su razumske istine prožete vjerskim istinama koje počivaju na nevidljivoj stvarnosti, koje duguju svoju opstojnost Bogu koji sve čini mudro i s ljubavlju. Približiti se biti istine i spoznati je moguće je jedino ljubeći istinu Bitka odnosno ljubeći Boga u svim bićima.

Hrvoje Lasić

Les aspects philosophiques et théologiques dans la compréhension de la vérité

Résumé

L'auteur d'article envisage la compréhension, le sens et la signification de la définition traditionnelle de la vérité : « adaequatio rei et intellectus » au point de vue théologique par rapport à la connaissance de l'essence de la vérité dans la philosophie contemporaine et dans la science au point de vue d'existence et de la vie humaine. Le débat sur le problème de la vérité entre R. Garrigou-Lagrange, dominicain, reconnu le professeur de l'Université pontificale de St. Thomas d'Aquin à Rome et Maurice Blondel, le philosophe français de la philosophie moderne, et ensuite l'opuscule philosophique Vom Wesen der Wahrheit (De l'essence de la vérité) de Martin Heidegger, l'auteur recherche et fait une analyse critique au point de vue philosophique et théologique. Il découvre les points de vue différentes à propos de la connaissance et la compréhension des réalités naturelles et surnaturelles, ainsi que la possibilité et la difficulté dans la connaissance de la vérité et de pouvoir la définir dans les termes adéquats qu'ils puissent l'exprimer réellement et totalement. Il constate que la question philosophique essentielle « Qu'est-ce que la vérité », « Pourquoi il y a quelque chose, au lieu qu'il n'y a rien », reste ouverte et elle se pose toujours de nouveau aux différentes manières.

Mots-clés

la connaissance, l'être et l'essence, l'essence de vérité, l'être, Dieu, vérité de raison, vérité du fait, vérité de foi, la définition de la vérité